

3. Antické umění

3a) Umění na Krétě a v Mykénách

KRÉTA – Mínojská kultura (nazývaná podle mýt.krále Mínoa – vymyslel archeol.A.Evans)	
3500 ante	- již známky neolitického osídlení
3000 - 2000 ante	- ranná doba minojská: již doba bronzová – formují se první sídliště, městské státy. Ta časem rostou do podoby samostatných sídlech, měst a paláců. Vývoj písma: ideogramy → lineární písmo A. Okolo 1900 vzniká lineární písmo B, kvůli obchodu upravené tak, aby je přečetli Řekové, tabulky s ním nalezeny na řecké pevnině.
2000 – 1550 ante	- střední doba minojská: doba stavby paláců - Po letech 1750 krétská městská království splynula v jednotnou monarchii s centrem v Knóssu (stavba <i>Knósského paláce</i>). Je to vrcholné období krétské kultury, která se tehdy stala politickým hegemonek nad egejskými ostrovy i nad mnohými přístavními městy. Vybírali od Řeků daně a mladé hochy a dívky jako rukojmí pro záruku míru. I Mykénské městské království bylo Krétě podřízeno. Okolo 1600 nastalo velké zemětřesení , které Krétu silně poškodilo. Došlo k zboření paláců, které pak musely být znovu postaveny.
1550 – 1450 ante	- pozdní doba minojská: Kréta pod vlivem Mykén - roku 1450 vpadli řečtí Achajové (Mykéňané) na Krétu. Paláce byly poničeny a vypáleny. Od roku 1400 je už je Kréta pevně pod nadvládou Mykénských králů. Mykény se na místo Kréty stávají v celé oblasti hegemonek a Kréta je jim podřízena (až do vpádu Dórů na Peloponés, kdy Mykény padly).

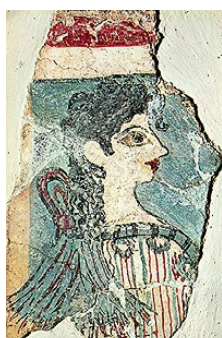
- **význam krétské kultury:** zprvu navazovala na kulturní Kyklad (četné nálezy **kykladských idolů**=malých sošek, nejstarší fig.nálezy v Evropě), brzy se však projevila krétská originalita ► **první zcela evropská kultura**

- charakterizovaná jako první kultura v dějinách, kt. je prostá, klidná, zahleděná k přírodě a k životu člověka - v krétském životě má obrovskou důležitost **smyslová stránka života, což se projevuje i v umění - lyričnost**

- centra: **Knóssos, Faistos, Hagia Triada,...**

- **charakter krétské kultury:**

- ve společnosti stál v náboženství v popředí **kult uctívání bohyně Matky Země**. Z tohoto důvodu měly ženy vysokou společenskou vážnost (byla rovnoprávnost mužů a žen). Obřady tvořily převážně kultovní tance pod širým nebem. Časté malby žen a kněžek na zdech paláců (**Pařížanka**), sošky kněžek s hady v rukách nebo kolem paží a obnaženými prsy a se zvonovou sukni . Jsou hliněné, asi 30 – 40 cm vysoké.

častým rituálem byla přeskokování mladých mužů a dívek přes hřbet býka :

taumachie - Kult býka – palácové malby hochů a dívek skákajících přes rohy běžících býků

dokládají tento rituál. V době Krétské hegemonie nad Řeckem a egejskými ostrovy, brali od Řeků daně a mladé rukojmí, které pak učili krétským mravům – a také rituálnímu skákání přes býka (inspirace legendy o Mínoáurovi). Další doklady: **Obřadní nádoba v podobě býčí hlavy, Velké kamenné býčí rohy, emblém krále Mínoa (Knóssos)**

- v architektuře: **palácová kultura mořeplavců**: krétské paláce, sídliště a rezidence stály vždy na vyvýšených místech blízko moře. Vyvýšený výhled umožňuje kontrolovat pohyb lodí. Moře je přirozenou obranou, zdrojem potravy a možností obchodu. Doložena je kulturní výměna s Egyptem (na Krétě nalezeni Egyptští skarabeové). Obyvatelé nepočítali s pozemním útokem či vyloděním nepřítele - **absence hradeb**.

- **paláce ve Faistu a Knóssu** jsou největší sídla krétské civilizace z doby jejího vrcholu. Při stavbě obou se neřešila jakákoli symetrie, jde o organickou změť pravoúhlých místností podobnou labyrintu.

Knósský palác byl kolem roku 1600 zničen zemětřesením a bylo nutno ho postavit znovu (paláce byly vlastně dva: jeden před a druhý po zemětřesení, a proto je jejich přesná podoba nejasná). Měl asi 800 místností, velké hlavní schodiště (palác byl patrový), trůní sál je zdoben malbami býků. Dále královnin sál, sál kultovních dvojitých seker, divadlo, koupelny, splachovací záchody. Na nádvoří obří stylizované býčí rohy z kamenných = znak Minoá. je základem architráv.systém, dřevěnou konstrukci vyplňovalo kamenné zdivo – přizpůsobení seismické oblasti - **krétský typ sloupu**: dřevěný, rotační, barevný, s konickým dřikem (dolů se zužuje), a kulatou hlavicí, v Knóssu byl velmi užívaný.

- v malířství je základem **freska** : **fresky** byly plné pestré barevnosti a krásných motivů: krásné ženy a kněžky, výjevy ze života i rituálů, skoky přes býky, *Král s korunou z lilii*). Časté byly rostlinné dekory. Později, na sklonku krétské hegemonie (mezi lety 1600-1450), začaly převládat zvířecí náměty, obzvláště náměty mořské, a lidská postava z maleb vymizela (koroptve, delfini, rybky, ale i rostliny a domácí zvířata). Tento styl se šířil v pak šířil do celé kulturní oblasti, kterou Kréta ovládala. Fresky v palácích oplývaly bujarým životem a svědčí o tom, že Kréťané uměli užívat života plnými doušky.

MYKÉNY (1600-1100 ante) - leží ve vnitrozemí severovýchodní části poloostrova Peloponésu

- kolem **2000** přicházejí na Peloponés **Achajové**, Mykény vznikají **okolo 1600**, době vrcholné moci Krétské hegemonie ovládající Egejskou oblast i Peloponés.

- v **letech 1450** podnikli mykénští achajové **invazi na Krétu**, podrobili ji své moci a krétskou hegemonie vystřídala hegemonie mykénská. **Mykény se staly politickým a kulturním centrem oblasti**. **Kolem 1350** stály Mykény v čele achajských vojsk táhnoucích na Tróju. Zhruba v téže době byly Mykény obehnány kyklopským zdívkem.

- **kolem 1100** však byla Mykénská hegemonie a kultura rozdrvena vpádem primitivních Dóřů na Peloponés. Achajské obyvatelstvo bylo Dory podrobena a časem asimilováno. Došlo k úpadku kultury v celé Řeckoegejské oblasti.

- **báje a archeologie**: Sláva Mykén dochovaná v homérských eposech (ač tou dobou již byly Mykény 200 let v troskách). Král Tantalos prý chtěl vyzkoušet bohy a předložil jim k večeři svého rozčtvrceného syna Pelopa. Bohové to odhalili, syna oživil. Ten se odebral na poloostrov, kde vládl král Oinomos, výborný vozataj. Ten chtěl dát dceru tomu, kdo ho porazí. Pelop ho převezl a tak dostal dceru Hipodameu za manželku. Stal se králem a poloostrov po něm pojmenovali Peloponés. Jeho vnukem byl Agamemnon. Válčil v Trojské válce a po návratu z války byl zabit manželkou Klitaimnestrou, která se mezitím sblížila s jistým Aigisthonem. ► **Schliemann na základě těchto bájí v 70. letech 19. stol zahájil a řídil své vykopávky v Mykénách.**

- **mykénská kultura je symbiotická** = mísí prvky domácí s cizími: východními i Krétskými – vliv krétského umění sem proudil trvale ale nejvíc zesílil paradoxně achajským vpádem na Krétu v letech 1450, díky uměleckým pokladům dovezenými do Řecka vracejícími se válečníky. Keramika přebírá tvary z keramiky Krétské, ale výzdobu už má vlastní – **figurální** = **začátek řecké tradice**.

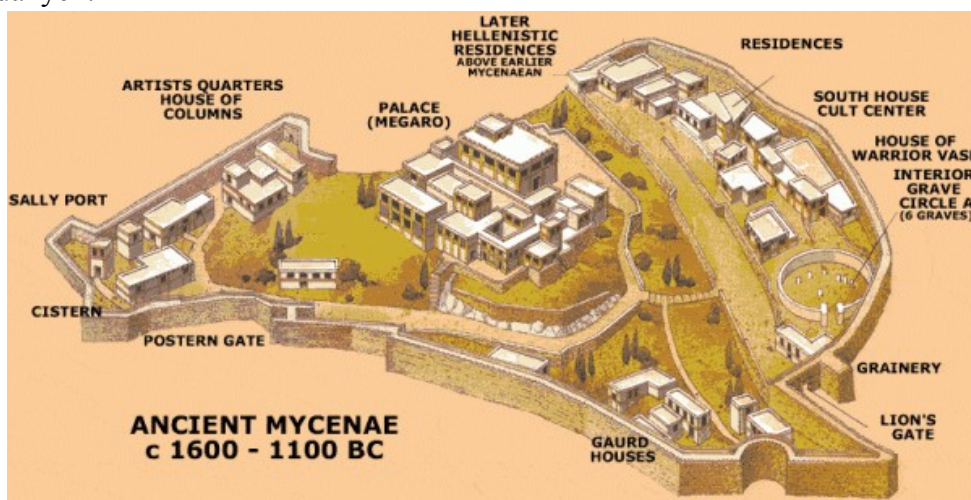

- v okolí Mykén je **mnoho kupolových hrobů** (mladší, než hroby šachtové). Jejich jádro tvoří velká kruhová krypta kupolovitě **překlenutá nepravou kamennou klenbou (přečtnělkovou)**, a přehnutá zeminou. Zvenku se do ni jde dlouhou klenutou chodbou. Krypta sama slouží kultu a tak je samo tělo mrtvého až v malé pohřební komoře připojené k boku krypty. Jeden z hrobů, který se zachoval poblíž Lví brány vně hradeb, připisuje legenda Átreovi – tzv. **Átreova pokladnice**.

- **Mykénský hrad:**

- **byl obehnan silnou zdí z kyklopských kamenů** (tvořily jej velké vápencové balvany poskládané k sobě tak, aby mezi sebou měly minimální odstup. Na rozdíl od kvádřového zdiva nebyly spojovány maltou. Tyto balvany byly neopracované, pouze v některých případech byly zběžně osekány kladivem. Mezery mezi nimi bývaly vyplněny menšími vápencovými kameny.) Vně zdi byly domy a sklady některých poddaných.

- **Lví brána** je obří vstup s monolitním tympanonem zobrazujícím dvojici lvů uctívajících krétský sloup (brána i hradby asi z let 1300).

- Nedaleko ní je veliký kruhový *héróon* - *místo zasvěcené héroům*, obehnaný po svém obvodu kruhovou kamennou lavicí. V kruhu héróonu se našlo **19 šachtových hrobů panovníků se spoustou pohřební výbavy a zlatými maskami** kryjícími lebky těchto králů, z nichž jednu Schliemann označil za **masku Agamemnóna**. V pohřební výbavě králů (*diadémy, dýky s vykládaným ostrím, čelenky, spony, pancíře, poháry* - i tzv. *Nestorův pohár se dvěma uchy*) se mísí vlivy Krétské, východní i domácí Helénské - ani tradici tepaných pohřebních masek Kréta neznala a pochází asi odjinud = znak symbiotické kultury Mykén. Nalezené předměty jsou velmi kultivované, svědčící a vysoké umělecké kultuře.

- V areálu hradu je i **královský palác** jehož jádro tvoří **megaron = archetypální vzor domu, pravzor opakující se všech mykénských a později řeckých domech, palácích i chrámech**. Hlavní čtvercová místnost s ohništěm a 4 sloupy podpírajícími střechu, s předsíní a sloupovým předsálím. V megaronu mykénského paláce asi sloužila hlavní místnost s ohništěm zároveň jako trůní sál.

- další střediska mykénské kultury ovládané mykénskou hegemonií byla města **Argor, Nauplon, Pylos, Tyrins** - hrad, mohutné opevnění. Celkově je zachovalejší než Mykény. Z jeho podoby si můžeme domyslet vzhled Mykén. V paláci se dochovaly fresky (*fresky žen nesoucích skřínky s holými nadry má jasné znaky krétského vlivu*).

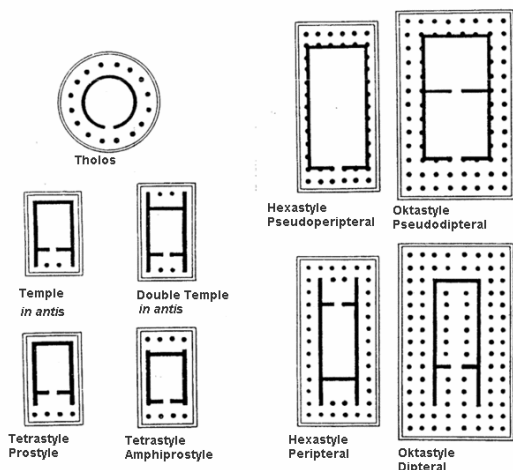
3b) Umění archaického Řecka

obecný úvod:

- z rozvoje kultury a hospodářství se zpočátku těšila zejména **Kréta**, kde se tamější **Mínojská civilizace** již vyznačovala stavbou paláců, kolem nichž vyrůstala menší města a které byly sídlem místních vládců. Po úpadku Kréty nastoupila, nyní **již v samotném Řecku, kultura Mykénská**. Zdejší vládci často bojovali mezi sebou, ve společnosti panovaly značné sociální rozdíly. Mykénská kultura padla za obětí nájezdům „**mořských**“ **národů a Dóřům**, kteří se zde spolu s dalšími kmeny usadili. Následný hospodářský a kulturní úpadek je označován jako **temné období**. **K novému rozkvětu dochází až v souvislosti s řeckou kolonizací** a vývojem antické řecké **polis - řecká kolonizace** probíhala ve dvou hlavních vlnách: zhruba 1100 - 900 a poté 754 - 535 ante. Důvodem bylo mj. přelidnění řeckého pobřeží, nedostatek orné půdy a potravin a potřeba ochrany obchodních cest a odbytíšť. Cílem této kolonizace bylo zejména pobřeží Černého moře, jih Itálie a Sicílie, sever Afriky, pobřeží Francie či Španělska.
- **hospodářský rozkvět Řecka umožnil další vývoj i v umění, architektuře a literatuře**. V polovině 8.st.ante dochází k vytvoření eposů **Illiady a Odysseyi** (Homér). Obě díla měla velký vliv na pozdější evropskou kulturu, pro mnohé umělce se během historie stávala zdrojem inspirací a v době helénské epochy patřila k nejčtenějším literárním dílům.
- v tomto období dochází k výstavbě velkého množství chrámů: **Samos, Athény, Delfy, Korint aj.**
- rozvoj malířství je zřejmý v keramice, kde se místo geometrického stylu užívají prvky používané na Předním východě (ptáci, sfingy, lvi). Od 6.stol.ante již výtvoři označovali umělci svými jmény. Tématem maleb jsou v této době výjevy ze života nejvyšších vrstev. Dochází také k dotvoření řeckého panteonu.
- v literatuře se rozvíjí lyrika, během této epochy tvoří básník Alkaios a básnička Sapphó. Dále se šíří i próza, podobně jako lyrika původně pouze ústním podáním, později v psané podobě. Významným autorem prózy je v této době zejména Ezop. Dalšími význačnými kulturními osobnostmi této doby jsou také **Tháles z Miléty, Pythagoras, Xenofanes a Herakleitos z Efesu**.
- od 8. stol.ante se v Řecku pořádají **olympijské hry**

Architektura archaického Řecka:

- vznikla v **8.st.ante navazující na prvky mykénské (megaron, architráv) a egyptské arch.** S těmito vlivy Řekové spojili vlastní tradiční architekturu a dali tak základ architektuře, která ovlivnila evropské myšlení na velmi dlouhou dobu.
 - v **7.st.ante** se ve starověkém Řecku postupně u staveb sakrálního charakteru prosadila jistá **výstavnost**, použití honosných materiálů (kámen, později **mramor - chrámy původně dřevěné**, proto např. triglyfy - tři zářezy) a hlavice (původně - přepásání vršku kmene - zpevnění - později ozdobný prvek hlavice) a nakonec Řekové vytvořili několik jednotných stylů.
 - v průběhu **6.stol.ante Řekové objevili i větší část svých konstrukčních metod, které sice rozvíjeli, ale nadále je neměli potřebu měnit**. V tomto století také dokončili vývoj architrávového systému.
 - zdi chrámů byly pokryté vrstvou štuky, kamenné zdivo spojováno železnými nebo kovovými skobami; chrámy i sochy byly barevné, zářili barvami
 - v řecké architektuře - plastická výzdoba na místech, která nebyla tektonicky nosná
- typy chrámů:**

- moderní historici architektury se domnívají, že drtivá většina řeckých staveb byla postavena bez plánů a podrobného rozkreslování. Právě neznalost plánů vedla k jisté uniformitě staveb, neboť tak bylo jednodušší předávat zkušenosti. Provádění výpočtů až na místě, vedlo k častému předimenzování staveb, které způsobovalo ekonomickou neefektivitu.

vývoj řádů:

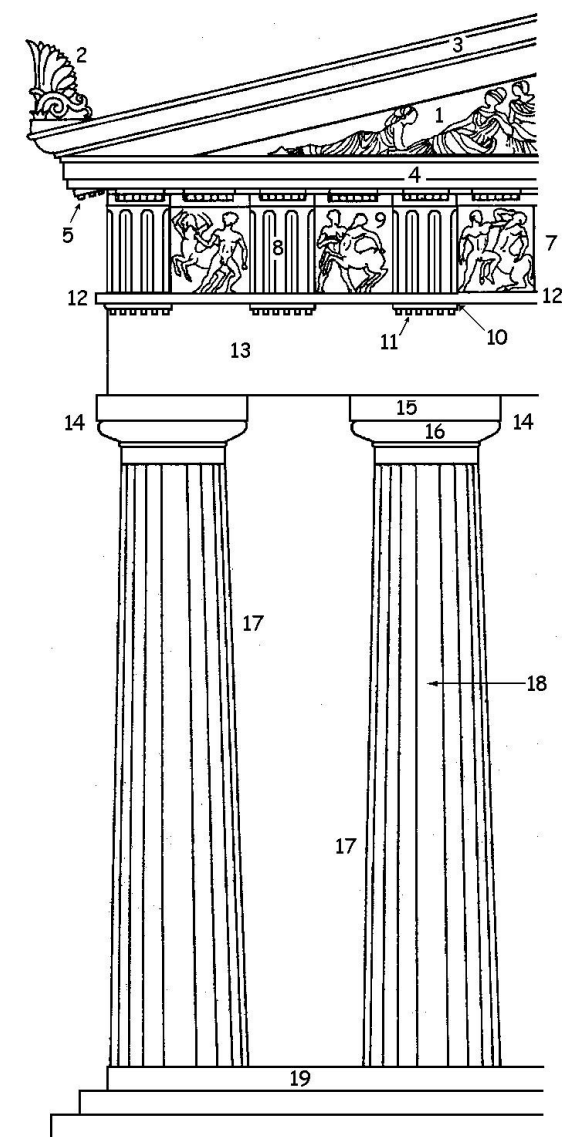
1. Dórský řád (tzv. mužský řád)

- je nejstarší ant.stavební řád, vyznačující se monumentální střízlivostí a jednoduchostí. Užíval se na pevninské části Řecka i v Itálii od 7.st.ante do 5.st.ante a i později často napodoboval. Vznikl na základě mykénské megaronu a nese zřetelné stopy dřívější dřevěné architektury

- nejjednodušší, monumentální, používán pro nejvýznamnější stavby

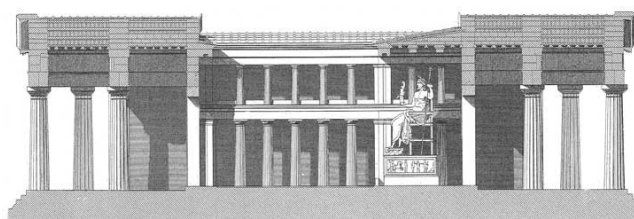

- Appolonův chrám v Korintu

- Dórský stavební řád:

1 – tympanon, 2 – akrotér, 3 – šikmá římsa (*sima*), 4 – vodorovná římsa (*geison*), 5 – *mutulus*, 7 – vlys, 8 – triglyf, 9 – metópa, 10 – *regula*, 11 – kapky, 12 – *taenia*, 13 – architráv, 14 – hlavice, 15 – *abakus*, 16 – *echinus*, 17 – sloup, 18 – kanelování, 19 – stylobat

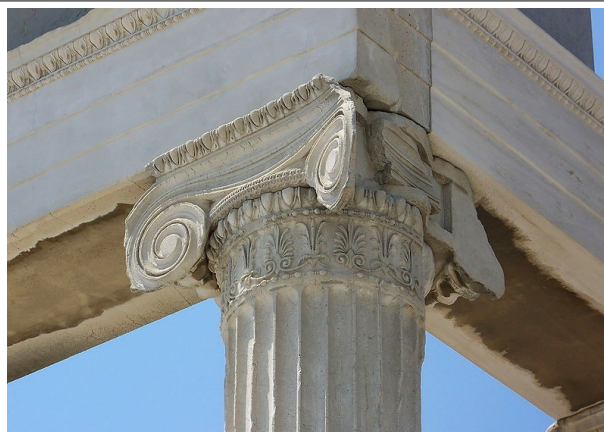
- Diův chrám na Olympii ▲, Akropole ▼

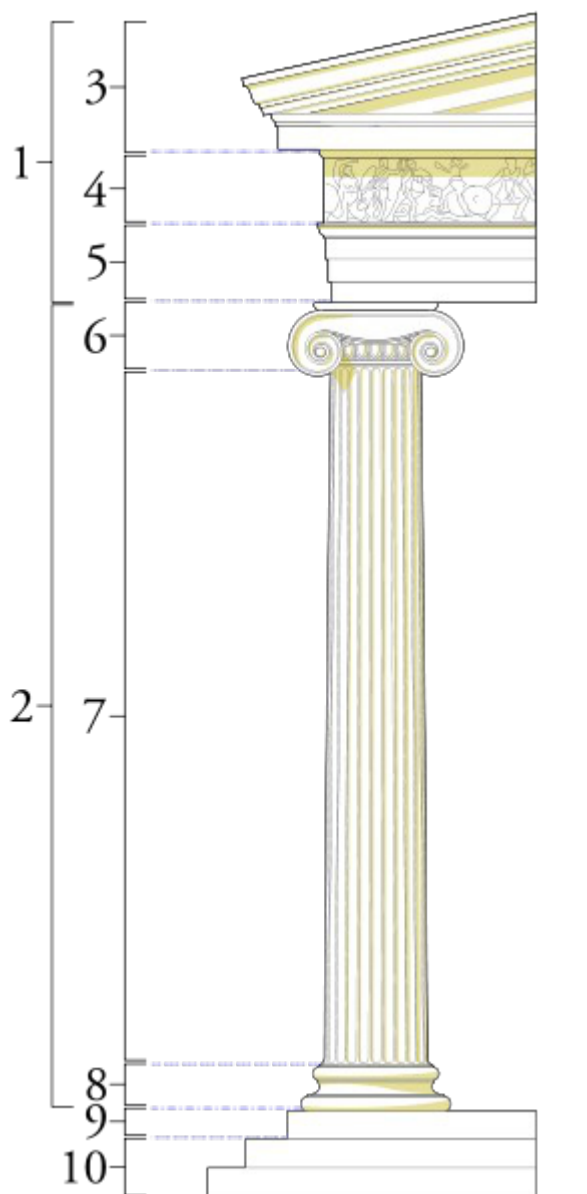
2. Jónský řád (tzv. ženský řád)

- vyhranil se pravděpodobně v maloasijské architektuře iónských řeckých osad. Je možno ho doložit už v 6.stol. ante, ale až o století později se dostává na pevninu evropského Řecka.

- iónský sloup je **štíhlejší, vyšší, řidčeji kanelovaný** než sloup dórský. Narozdí od dórských sloupů počínají iónské **patkou**. Ukončeny jsou pak **hlavicí** s charakteristickými **volutovými výběžky**. Trámování tvoří **tříkrát odstupňovaný architráv, vlys je vyplněný zpravidla souvislým pásmem reliéfů** a dekorativně utvářenou římsou.

- z Erechteionu v Athénách

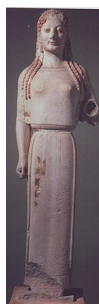
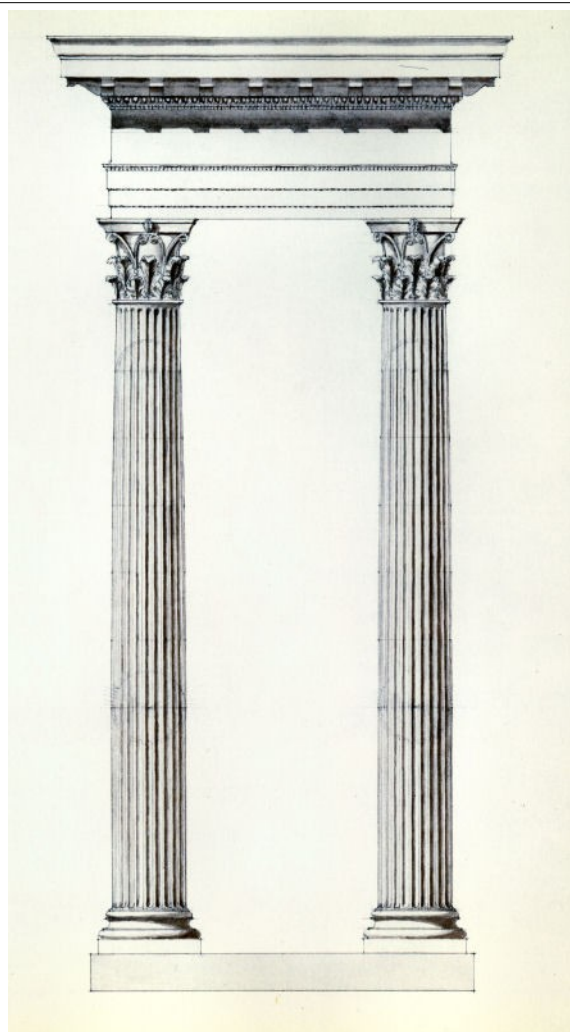

- chrám bohyně Artemis v Efesu ▲, Propylaje ▼

3. Korintský řád

- (po roce 400) má blízko k Iónskému řádu, vyznačoval se např. štíhlými vysokými sloupy, dekorativností sloupových hlavic atd. Dalšími typickými prvky pro korintský řád jsou např.: hlavice je obrůstána trsy listů a na rozích jsou voluty, akantové listy (druh bodláku), římsa bohatě zdobena konzolami a zubořezem

- **sochařství archaického Řecka: - 2 typy figur: KÚRÓS a KÓRÉ**
- **Kóre** : postavy dívek, strnulý postoj na obou nohách, drapérie nesouvisí s tělem, tupý nos, mandlové oči, kulatá brada, **archaický úsměv**, dekorativní charakter, styliz. vlasy, odosobnělý výraz
- **Kúros**: postavy mladíků, levá noha vždy předkročená, nahý, styliz. vlasů a svalů, idealiz. tvář
- nejstarší byly dřevěné, umístovány na hroby a jako votivní dary do svatyní

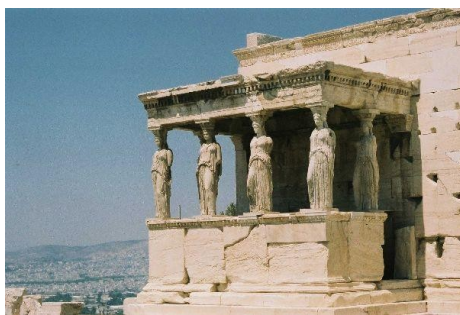
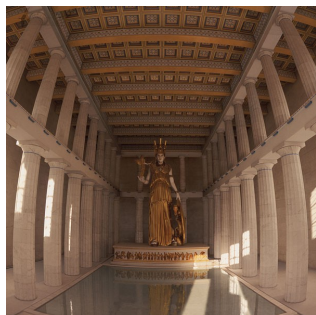

3c) Umění klasického Řecka 5. -4. stol. ante

- roku 498 zvítězili Řekové nad Peršany – spolek řeckých měst se společnou pokladnicí na obranu – tudíž nic nestálo cestě plnému rozkvětu - rozvoj demokracie, v Athénách po válkách rozkvět kultury

Akropole:

- po válce vypálená, tedy okrsek rozšířen
- hlavní vstup **Propylaje** = brána Akropole - část dórská, část jónská
- na náměstí - **socha Athény Promachos (Feidias)** - ve zbroji, pozlacené kopí
- **PARTHENON** - chrám zasvěcen Athéně Parthenos, uvnitř jónský, vně dórský, sloupy 8 x 18
- **výzdobu dělal Feidias** : dynamické kompozice (záp.průčelí - **boj mezi Athénou a Poseidonem o panství nad Athénami**, sev.- **dobytí Troje**, již.- **boj Lapithů s Kentaury**, vých.- **zrození Athény z hlavy Diovy**)
- **Erechteion** - jónský chrámek, západní předsíň - ženské figury místo sloupů - **karyatidy**

- Parthenon s Athénou

- karyatidy na Erechteionu

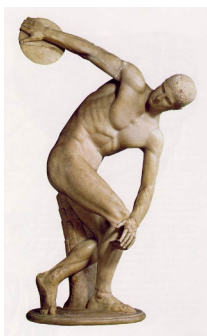
- pohled na Akropoli

Sochařství

- typické je pro toto obd.vznešenost výrazu, krása těla, ušlechtilost, prostě **kalokagathia**...změna ve výrazu- arch.úsměv nahrazen **vážným výrazem**, nový prvek **kontrapost**, drapérie je plně funkční, vyzorovaná znalost anatomie těla

- sochaři 5.století:

- **MYRÓN** – *Diskobolos* - mladý atlet zachycený při pohybu vrhu diskem
- **POLYKLEITOS** - *Doryforos* - vzorem sedmihlavého kánonu, *Diadomenos* (viz *Denisa*)
- **FEIDIAS** - působil na obnově Athén za vlády Perikla, jeho sochy se dochovaly jen v replikác
- *Athéna Promachos* stála na Akropoli, **socha s přilbou na hlavě v ruce štít a kopí**
- *Athéna Parthenos* - ze zlata a slonoviny, v jedné ruce drží vítězství druhou opřena o štít, stála uvnitř chrámu Parthenonu
- **socha Dia v Diově chrámu (nedochovala se ani replika)** - div světa

Diskobolos

Doryforos

A.Promach.

A.Parthenon

Zeus

- sochaři 4.století:

- **PRÁXITELÉS** – mistr smyslovosti
- *Odpočívající Satyr*
- *Afrodité Knídská* - poprvé zobrazena nahá
- *Hermés s malým Dionýsem*

SKOPÁS - dokázal zobrazit silně emotivní náměty, typický výraz tragična

- *Tančící Majnáda*

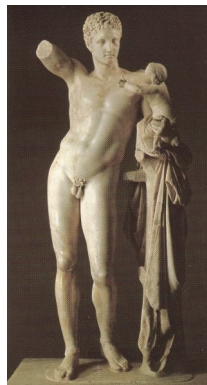

Odpočívající Satyr

Afrodité Knídká

Hermés s malým Dionýsem

Tančící Majnáda

3d) Umění helénismu

- pol. 4.-1. stol. ante

- díky výbojům A. Velikého se šíří řecké umění do různých center Malé Asie

- po smrti Alexandra je Řecko pod nadvládou Makedonie. Roku 146 př. Kr. ovládnuto Římem.

- **v sochařství** - přechod od realismu k naturalismu, objevují se i témata ze všedního života

- **Hoch vytahující si trn z nohy**

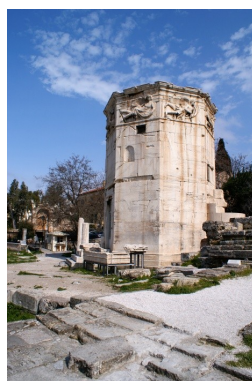
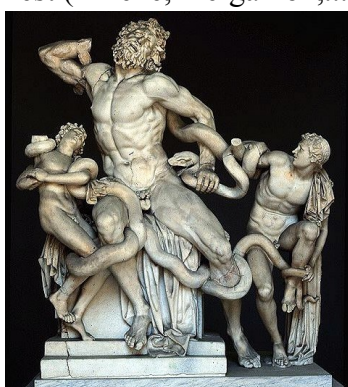
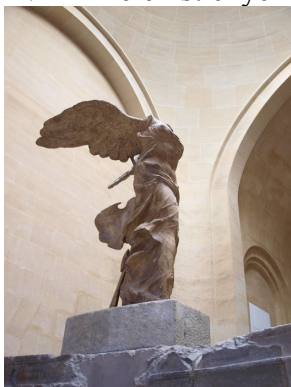
- nejznámější sochou je však patří **Niké Samothrácká** - patří k nejkrásnějším helénistickým dílům, tyčila se na přídi lodi, je nakloněna kupředu, průhledná drapérie zviditelňuje tvary těla

- **sousoší Laokón a synové** - vrcholné helénistické dílo pochází z Rhodské dílny, dramatičnost, kroucené tvary

- **architektura** - využití iónského řádu doplněného o korintský - hlavice s akantovými listy

- v Athénách přibyla **Věž větrů** - osmiboká věž uprostřed tržiště již se užívalo i jako slunečních hodin

- vznik helénistických měst (Priéné, Pergamon,...)

3e) Etruské umění

- **tvorí spojnicí mezi uměním řeckým a římským**, kultura se rozvíjela od 8.stol. ante pod vlivem Řeků a Orientu, vynalezli však sami mnoho nových prvků, kt.následně přejali Římané

- v architektuře od nich mnohé přejali Římané: chrámy, hrobky, domy i užitkové stavby ► **všude klenba**

- speciální vynález: **Toskánský sloup** (prsteneček pod dorskou hlavicí, nekanelovaný dřív, patka)

- vynalezli **atriový dům**

- v sochařství **velký realismus** (na což mělo vliv snímání posmrtných masek) – etruský zájem o portrét přejali Římané

- **VULKA**: jediný známý etruský sochař: *Appolon z Vejí, Vlčice Kapitolská*

